

ታህሳስ 27 ቀን 2009 ዓ.ም

ዳኞች፡- ዳኝ መላኩ

ተክሊት ይመስል

ቀነዓ ቂጣታ

ሰናይት አድነው

ጳውሎስ አርሺሶ

አመልካች፡- የድሬ እንጭኒ ወረዳ መንገዶች ባለስልጣን - ነ/ፈ.ጅ ወልዴ ዋቆ ቀርቦዋል

ተጠሪ፡- እንጭኒ ኮንስትራክሽን ኢንተርፕራይዝ - የቀረበ የለም

መዝገቡ ተመርምሮ የሚከተለው ፍርድ ተሰጥቷል፡፡

ፍ ር ድ

ይህ የሰበር ጉዳይ የገንዘብ ክፍያን መነሻ ያደረገ ክርክር ሲሆን፣ ጉዳዩ ለዚህ ችሎት ሊቀርብ የቻለው የአሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ.ቁ.202599 በ18/4/2008 ዓ.ም የሰጠው ወሳኔ መሰረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ስለሆነ እንዲታረምልን በማለት የአሁን አመልካች የሰበር አቤቱታ በማቅረቡ ነው፡፡

የጉዳዩ አመጣጥ ሲታይ በምዕራብ ሸዋ ዞን ከፍተኛ ፍ/ቤት የአሁን አመልካች የሥር 1ኛ ተከላሽ፣ የአሁን ተጠሪ የሥር ከላሽ፣ በዚህ ችሎት ተከራክሮ ያልሆነው 2ኛ ተከላሽ የምዕራብ ሸዋ ዞን ገንዘብና ኢኮኖሚ ልማት ጽ/ቤት ሆኖ ሲከራከሩ የነበረ ሲሆን፣ የሥር ከላሽ አምስት ሚሊዮን ብር ተከላሾች እንዲከፍሉት በድሃ ደንብ መዝገብ በማስከፈት ዳንኝነት ጠይቋል፡፡

ይህን ክስ በተመለከተ የሥር 1ኛ ተከላሽ ባቀረበው መልስ ከላሽ ብር 9,307,479 ስለተከፈለው ድሃ ነው ለማለት ስለማይቻል በድሃ ደንብ ክስ ማቅረብ አይችልም በማለት ተከራክሯል፡፡ የሥር 2ኛ ተከላሽ በዚህ ጉዳይ ባቀረበው መልስ ለከላሽ በነጻ መዝገብ በነጻ ቢከፈትለት ተቃዋሚ የለንም በማለት ተከራክሯል፡፡

ከዚህ በኋላ የሥር ከፍተኛ ፍ/ቤት ጉዳዩን በማየት በሰጠው ወሳኔ ከላሽ በንግድ ሕጉ አግባብ የከሰረ ስለመሆኑ ወሳኔ ካልተሰጠው በቀር በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ በድሃ ደንብ ክስ ማቅረብ አይችልም፣ ከላሽ አስቀድሞ በንግድ ሕጉ አግባብ የከሰረ መሆኑን ወሳኔ ማሰጠት አለበት በማለት አቤቱታውን ወድቅ በማድረግ ወስኗል፡፡

የሥር ከሳሽ ይህን ውሳኔ በመቃወም ለአሮሚያ ጠቅላይ ፍ/ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት ያቀረበ ሲሆን ፍ/ቤቱ ግራ ቀኛቸውን በማክራክር በሰጠው ውሳኔ ይግባኝ ባይ የዳኝነት ክፍያ ለመክፈል አቅም እንደሌለው በቂ ማስረጃ አቅርቦ እያለ የሥር ፍ/ቤት አቤቱታውን ወድቅ ማድረግ ተገቢ አይደለም በማለት የሥር ውሳኔ በመሻር ለከሳሽ በድሃ ደንብ ፋይል እንዲከፈትለት በማለት ወስኗል። የሥር 1ኛ ተከሳሽ በዚህ ውሳኔ ቅር በመሰኘት የሰበር አቤቱታ ለአሮሚያ ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ያቀረበ ሲሆን፣ ችሎቱ ግራ ቀኛቸውን በማክራክር የይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ውሳኔ በማጽናት ወስኗል። የአሁን የሰበር አቤቱታ የቀረበው ይህን ውሳኔ በመቃወም ለማስለወጥ ነው።

የአሁን አመልካች በ29/4/2008 ዓ.ም የተጻፈ ሶስት ገጽ አቤቱታ የአሁን ተጠሪ በድሃ ደንብ መሰረት ክስ ለማቅረብ በቅድሚያ ድሃ ስለመሆኑ በሂሳብ ባለሙያ የተረጋገጠ ማስረጃ ወይም በፍ/ቤት ከስሯል ተብሎ የተሰጠ ውሳኔ ባለቀረበበት፣ ተጠሪ ወደ አስር ሚሊዮን ብር ክፍያ ተከፍሎ እያለ ግብር ያልከፈለበት ምክንያት ባልተጣራበት፣ የሥር ፍ/ቤቶች ተጠሪ በድሃ ደንብ ክስ እንዲያቀርብ የሰጡት ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ስለሆነ እንዲሻርልን በማለት አመልክቷል።

የሰበር አጣሪ ችሎት ይህን ጉዳይ በማየት ፣ተጠሪ በድሃ ደንብ ክስ እንዲያቀርብ የመወሰኑን አግባብነት፣ ለመመርመር ሲባል አቤቱታው ያስቀርባል በማለት ተጠሪ መልስ እንዲሰጥ በታዘዘው መሰረት በ16/7/2008 ዓ.ም የተጻፈ ሁለት ገጽ መልስ አቅርቧል። የመልሱም ይዘት፡- የሥር ፍ/ቤቶች የሰጡት ውሳኔ በሕግ አግባብ ስለሆነ የቀረበውን አቤቱታ ወድቅ የሥር ውሳኔ እንዲጸናልን በማለት በዘርዘር ተከራክሯል።

የጉዳዩ አመጣጥ ከላይ የተመለከተው ሲሆን ይህ ችሎት የግራ ቀኛቸውን ክርክር ለሰበር አቤቱታ መነሻ ከሆነው ውሳኔ እና አግባብነት ካላቸው የሕግ ድንጋጌ ጋር በማገናዘብ እንዲሁም አቤቱታው ያስቀርባል ሲባል ከተያዘው ጭብጥ አንጻር እንደሚከተለው መርመሮታል። መዝገቡን እንደመረመርነው የአሁን ተጠሪ በድሃ ድንብ ክስ ለማቅረብ ይችላል ወይስ አይችልም የሚለው ነጥብ ምላሽ ማግኘት ያለበት ጉዳይ ነው። በመሰረቱ በኢ.ፌ.ዴ.ሪ.ሕገ መንግስት አንቀጽ 37 /1/ እንደተመለከተው ማንኛውም ሰው በፍርድ ሊወሰን የሚገባውን ጉዳይ ለፍርድ ቤት ወይም ለሌላ በሕግ የዳኝነት ስልጣን ለተሰጠው አካል የማቅረብና ውሳኔ የማግኘት መብት አለው በማለት ይደነግጋል። በዚህ ድንጋጌ የተመለከተው ፍትሕ የማግኘት መብት ለተፈጥሮ ሰውም ሆነ በሕግ ሰውነት የተሰጠውን አካል የሚያጠቃልል ይሆናል። ይህ ፍትሕ የማግኘት መብት አግባብነት በሌላቸው ምክንያቶች ሊደናቀፍ አይገባም። ይህን መብት ተፈጻሚ ለማድረግ በፍ/ቤትም ሆነ በሌላ በሕግ የዳኝነት ስልጣን የተሰጠው አካል አቤቱታ ወይም ክስ የማቅረብ ሂደት ምቹ ሁኔታ ሊኖር እንደሚገባ የሚያከራክር አይሆንም። ነገር ግን ፍትሕ የማግኘት መብት ተግባራዊ ሲደረግ በዘርዘር ህጎች የተመለከተውን የክርክር አቀራረብ ሥርዓትን በአስጠበቀ መልኩ መሆን እንዳለበት

ሲሰመርበት ይገባል። አንድ በፍትሐብሔር ጉዳይ ክስ የሚያቀርብ ወገን የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕጉ የደነገገውን የክስ ወይም አቤቱታ የማቅረብ ሥርዓትን በጠበቀ መንገድ መሆን አለበት። በዚህ አግባብ የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ.215 /1/ እንደሚደነገገው አቤቱታ ወይም ክስ የሚያቀርብ ሰው፣ በድሃ ደንብ መሰረት ያላቀረበ እንደሆነ፣ የዳኝነት ክፍያ እስካልተከፈለ ድረስ ተቀባይነት ሊያገኝ እንደማይችል ያመለክታል። እዚህ ላይ መዘንጋት የሌለበት ጉዳይ በሕጉ በግልጽ ያለ ዳኝነት ክፍያ ሊቀርቡ የሚችሉ አቤቱታዎች ወይም ክሶች ያሉ መሆናቸውን ነው። ስለዚህ ለዳኝነት ሰጭ አካል አቤቱታ ወይም ክስ የሚያቀርብ አካል የገንዘብ አቅም ያለው እንደሆነ በደንቡ መሰረት ተገቢው የዳኝነት ክፍያ ሊፈጽም እንደሚገባ ነው። በዚህ መሰረት አቤቱታ ወይም ክስ የሚያቀርብ ሰው በዚህ አግባብ ተገቢውን ሳይፈጽም ፍትሕ የማግኘት መብት ሊጠበቅልኝ ይገባል ለማለት አይችልም።

ከዚህ ወጭ ደግሞ ማንኛውም ሰው አቤቱታ ወይም ክስ ለማቅረብ የሚፈልግ ሆኖ ሳለ የዳኝነት ገንዘብ ለመክፈል የገንዘብ አቅም የሌለው እንደሆነ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ.467--479 መሰረት ዳኝነት ሳይከፈልበት በነጻ ስለሚቀርብ ክስ መሰረት መብቱ ሊከበርለት ይገባል። የዳኝነት ገንዘብ በሙሉን ወይም በከፊል የመክፈል ገንዘብ የሌለው ወይም ሊያገኝ የማይችል ሰው፣ ድሃ መሆኑን አግባብነት ባለው ማስረጃ ያረጋገጠ እንደሆነ ነጻ ፋይል ተከፍቶለት መሰረታዊ መብቱን መጠየቅ እንደሚችል ሥርዓት ተዘርግቷል። በድሃ ደንብ በነጻ ፋይል ለማስከፈት አቤቱታ ወይም ክስ ሲቀርብ ፍ/ቤቱ የግራ ቀኛቸውን ማስረጃ በማጣራት እንዲሁም አግባብነት ባለው ማስረጃ አጣርቶ ክስ አቅራቢው የገንዘብ አቅም የሌለው ድሃ መሆኑን ማረጋገጥ እንደሚገባው ያሳያል። አቤቱታ ወይም ክስ አቅራቢው ሰው በዚህ አግባብ አግባብነት ባለው ማስረጃ የዳኝነት ገንዘብ በከፊልም ሆነ በሙሉ ለመክፈል የገንዘብ አቅም የሌለው መሆኑን የማረጋገጥ ኃላፊነት አለበት። ከዚህ ወጭ ግን የዳኝነት ገንዘብ ላለመክፈል ሲባል የተለያዩ ዘዴዎች ወይም የማጭበርበር ድርጊት የሚፈጽም እንደሆነ በዚህ ደንብ መሰረት መዘገቡ በነጻ ሊከፈትለት አይገባም። ይህ ማለት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.470 ሥር የተመለከቱት ሁኔታዎች አለመኖራቸው እስካልተረጋገጠ ድረስ በድሃ ደንብ ፋይል ማስከፈት አይቻልም።

በመሆኑም አንድ አቤቱታ ወይም ክስ አቅራቢ ሰው የዳኝነት ገንዘብ መክፈል አለበት? ወይስ በድሃ ደንብ መሰረት ፋይል ሊከፈትለት ይገባል? የሚለው የፍሬ ነገር ጉዳይ፣ ፍሬ ነገርን የማጣራት እና ማስረጃ የመመዘን ስልጣን ባለው ፍ/ቤት አግባብነት ባለው ማስረጃ ተጣርቶ ሊወሰን የሚገባ ጉዳይ ነው።

በዚህ አግባብ አሁን ወደ ተያዘው ጉዳይ ስንመለስ የአሁን ተጠሪ ላቀረበው ክስ የዳኝነት የሚከፍለው የገንዘብ አቅም ስለሌለኝ በድሃ ደንብ መዘገብ እንዲከፈትልኝ የሚል ሲሆን፣ የአሁን አመልካች ባቀረበው ክርክር ደግሞ ተጠሪ ከዚህ ቀደም ወደ አስር ሚሊዮን ብር ክፍያ የተቀበለ ስለሆነ በድሃ ደንብ ፋይል ሊከፈትለት አይገባም በማለት ተከራክሯል። ከዚህ አንጻር የአሁን

ተጠሪ ይህን ክስ ባቀረበበት ወቅት የገንዘብ አቅሙ ምን ደረጃ ላይ እንዳለ የሚያረጋግጥ አግባብነት ባለው ማስረጃ የማስረዳት ግዴታ አለበት። የአሁን ተጠሪ ደግሞ የንግድ ድርጅት እንደመሆኑ መጠን የገንዘብ አቋም/ደረጃ ምን ላይ እንዳለ ለማወቅ የድርጅቱ ሂሳብ በንግድ ሕጉ አግባብ በገለልተኛ የሂሳብ ባለሙያ ወይም በአዲት ባለሙያ ተጣርቶ የቀረበ ማስረጃ ሊኖር እንደሚገባ ግልጽ ነው። በዚህ መሰረት ሲታይ የአሁን ተጠሪ የገንዘብ አቅሙን የሚያረጋግጥ ይህን ዓይነት ማስረጃ ያቀረበ መሆኑን የሥር ፍ/ቤቶች ወሳኔዎች የሚያመለክቱት ነገር የለም። የሥር ፍ/ቤቶች በወሳኔዎቻቸው ተጠሪ አቀረበ የሚሉት ማስረጃዎች መካከል የሚፈለግበትን የመንግስት ግብር ያለመክፈሉን የሚያሳይ ማስረጃ እንደሆነ ነው። ይህ ማስረጃ ግን አጠቃላይ የተጠሪን የገንዘብ አቋም የሚያረጋግጥ አግባብነት ያለው ማስረጃ ነው ብሎ ለመውሰድ የሚያስችል ሆኖ አይገኝም። በዚህ ረገድ ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በመ.ቁ.79555 የሰጠው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም ተፈጻሚነት እንዳለው ማየት ይቻላል። ስለሆነም የአሁን ተጠሪ ላቀረበው ክስ የዳኝነት ገንዘብ ለመክፈል በቂ የገንዘብ አቅም የሌለው መሆኑን አግባብነት ባለው ማስረጃ በሥር ፍ/ቤት ያረጋገጠው ነገር ስለሌለ ተጠሪ በሕገ መንግስቱ የተመለከተው ፍትሕ የማግኘት መብት ሊጠበቅልኝ ይገባል የሚል ከሆነ ይህን የዳኝነት ገንዘብ ክፍሎ መዘገብ ተከፍቶለት ክርክሩን የማስቀጠል መብት አለው ብለናል።

ሲጠቃለል የሥር ክፍተኛ ፍ/ቤት ተጠሪ ላቀረበው ክስ ተገቢውን የዳኝነት ገንዘብ ክፍሎ ክርክሩን መቀጠል አለበት በማለት የሰጠው ወሳኔ በሕጉ አግባብ ሆኖ ሳለ፣ የኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍ/ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት እና የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ተጠሪ አግባብነት ባለው ማስረጃ የገንዘብ አቅም የሌለው መሆኑን ባላስረዳበት ፋይል በነጻ እንዲከፈትለት የሰጡት ወሳኔዎች መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመባቸው ስለሆነ የሚከተለው ተወስኗል።

ወ. ሳ ኔ

1. የኦሮሚያ ጠቅላይ ፍ/ቤት በመ.ቁ.196192 በ24/4/2007 ዓ.ም የሰጠው ወሳኔ እና ይህን ወሳኔ በማጽናት የኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ.ቁ. 202599 በ18/4/2008 ዓ.ም የሰጠው ወሳኔ መሰረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ስለሆነ በፍ.ብ.ሥ.ሥ.ሕ.ቁ. 348 /1/ መሰረት ተሸሯል።
2. የምዕራብ ሸዋ ዞን ክፍተኛ ፍ/ቤት በመ.ቁ. 00057 በ9/11/2006 ዓ.ም የሰጠው ወሳኔ በወጤት ደረጃ መሰረታዊ የሕግ ስህተት የሌለው ስለሆነ በፍ.ብ.ሥ.ሥ.ሕ.ቁ. 348 /1/ መሰረት ጸንቷል።
3. የአሁን ተጠሪ ላቀረበው ክስ በደንቡ መሰረት ተገቢውን የዳኝነት ገንዘብ የከፈለ እንደሆነ ፋይል ተከፍቶለት ክርክሩን የማቅረብ መብት አለው ብለናል።

4. የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለሥር ፍ/ቤቶች ይድረስ።
5. ግራ ቀኛቸው በዚህ ችሎት ለደረሰባቸው ወጪና ኪሳራ የየራሳቸው ይቻሉ።
6. በ15/6/2008 ዓ.ም የተሰጠው እግድ በዚህ ውሳኔ ተነስቷል። ይጻፍ።
መዝገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ ብለናል።

የማይነበብ የአምስት ዳኞች ፊርማ አለበት ።

ብ/ይ